

Mihai Cozma (1938–2009)

Cornel MUNTEANU

A căzut sub vremi încă unul din stâlpii care au sprijinit casa limbii române în Ungaria, lăsând un loc gol și pustiit cu tot mai puțini slujitori ai ei. Majoritatea profesorilor filologi de la școlile românești din comunitatea de azi datorează mult șansei de a-l fi întâlnit, cunoscut ori avut ca profesor la Seghedin pe profesorul Mihai Cozma, un intelectual de rară clasă, al cărui farmec al personalității degaja un tonus cald și optimist, până la contaminare, cu charisma dialogului spiritual în întâlnirile publice. Pe de altă parte, comunitatea românească din Ungaria a putut avea un sentiment de siguranță și stabilitate câtă vreme prezența activă a profesorului Mihai Cozma a vegheat atent și prob la curățenia limbii române.

Unei generații precoce, pusă în fața unor momente dificile pentru copilul de 10-11 ani de a decide asupra viitorului său, la ieșirea din satul de baștină, îi aparține, ca atâția din primii elevi ai școlii julane, și Mihai Cozma. Bănuim starea sufletească a copilului de atunci Mihai Cozma, pus în fața a două realități presante: elanul de a învăța cât mai mult și a ajunge cât mai sus, dar și durerea cuibărită în firava inimă de copil la gândul ruperii de familie și plecarea într-o lume total străină și diferită de „paradisul” de acasă. Mihai Cozma a trăit pe viu această „rană” a sufletului său, pe care doar ambiția, hărnicia și entuziasmul implicării în actul învățării i-au tămăduit-o și închis-o cu vremea. Venirea la școala românească din Giula a funcționat nu atât ca motivație interioară, prematură pentru acea vârstă a școlarului de clasa a V-a, cât una sociologică – depășirea prin carte și învățatură a condițiilor de sărăcie și a complexelor de copii nevoiași și lucrători ai pământului. Mihai Cozma se naște la 7 ianuarie 1938, la Micherechi, fiul lui Cozma Ioan și Beciote Maria. Primele patru clase primare le face la Școala elementară ortodoxă din Micherechi, devenită ulterior Școala Generală de stat (1944–1948), având ca învățători și profesori pe Aurica Câmpian, Rápolthy Lászlóné, Székely Jánosné. Din clasa a V-a trece la Școala generală cu limba de predare română din Giula, locuind la căminul proaspăt inaugurat în noiembrie 1948, sub primul director Zaharia Unc. În anii de școală generală (1948–1952), clasa sa schimbă în fiecare an dirigintele, începând cu Molnar Gézáné (matematica), apoi Kukla Rozalia (maghiara), Gh. Santău (matematica, fizica), și încheie clasa a VIII-a cu profesoara de matematică Reisz Peterné. Dar a prins și trei directori, Frederic Wild, Boniș Lajos și Marosi Iulia. O vreme i-a avut ca profesori pe Gheorghe Negru (matematică), Sofia Secan (științe naturale), Dumitru Sabău (religie). Cum clasa avea la început 21 de elevi, termină clasa a VIII-a doar 14 din ei, majoritatea urmând liceul românesc. Astfel, Mihai Cozma traversează și cei patru ani de liceu concomitent cu viața de căminist (1952–1956), având ca diriginte pe Lőrinczi Zoltan, iar ca profesori pe Petru Silaghi – română, Hernadi Lajos – maghiară, Leu Margareta – matematică, Csala Iosif – fizică-chimie, Borza Lucia – română și rusă. La liceu începe să intre în activitatea

teatrală și se implică în viața culturală a căminului, se antrenează în diferite concursuri sportive, își lărgeste mult aria de lecturi și își îmbogățește calitatea limbii, în zona limbii literare. Ca elev, avea pasiunea jocurilor de tip rebus, obținând chiar un premiu, dar și plăcerea spectacolului scenic, cu rolul lui Doboș într-o piesă de Tamási Aron. Aparținând celei de a patra promoții, absolvenți în anul tomonic tulbure al revoluției ungare, 1956, cu colegi chemați spre profesia de dascăl, Mihai Cozma urmează ca și aceștia școli superioare, în speță, Universitatea ELTE din Budapesta, secția română-istorie (1956–1961). Anul 1961 deschide cariera profesională a dascălului, pentru scurtă vreme, profesor la Liceul „Nicolae Bălcescu” din Giula, odată cu Alexandru Kiraly, apoi intră definitiv în învățământul superior, ca asistent universitar în 1962, la Catedra de română de la Școala Pedagogică din Seghedin. Pornea la drum cu gânduri îndrăznețe și proiecte complexe de la culegeri de folclor la pasiunea sa pentru studiul despre limba vorbită și raporturile sale cu limba literară. Participă ca profesor tânăr la stagii și cursuri de vară în România (Sinaia – 1968, Oradea – 1970), dar se implică puternic, cu mult elan și suflet, în consfăturile profesorilor din comunitate. Două sunt ideile pe care le-a susținut cu tenacitate și constantă preocupare ca profesor formator al viitorilor profesori: prima legată de limba vie, a conversației, care trebuie mult mai mult activată decât limba standard, și cea de a doua, deschiderea orelor de română spre cunoștințe mult mai largi, spre multiculturalitate. Într-un ultim interviu radiodifuzat din anul 2008, analiza situația limbii române în raport concurențial cu limba maghiară și motiva fenomenul pierderii limbii pentru comunitățile românești: „Cu graiul vorbit în cercul închis al familiei se încheie cariera limbii române la românii din Ungaria. Limba literară standard nu a fost o soluție fericită. Dacă limba literară ar fi fost mulată, să zicem, pe grai, ar fi asigurat viabilitatea limbii române la noi. Graiul se află și el în dispariție, fiindcă dispar și tradițiile”. Toată activitatea sa de cercetare și didactică s-a axat pe acești poli ai limbii, ca formă superioară de păstrare și îmbogățire a identității, gândind reformist și argumentat sociologic. Soarta limbii române azi în comunitate confirmă semnalele pe care le-a dat, dar și o tristețe neîmpăcată a celui care, se pare, a propovăduit în deșert, dar care niciodată nu a dezarmat. Manualele și cărțile de limbă, articolele și studiile publicate – unele în „Foaia românească” în mai multe părți – atestă un spirit activ, harnic și sigur pe sine.

Deosebit de sociabil și agreabil în relațiile cu conaționali săi, înconjurat cu dragoste și prețuire de atâția din foștii săi studenți de la Catedra de română de la Seghedin, generos până la identificare cu destinul comunității în care se știe născut și format, Mihai Cozma rămâne și un reper de comportament tipic intelectualului de viță nobilă. Caz rar printre intelectualii comunitari, Mihai Cozma n-a avut niciodată complexe sau orgolii, care să-i creeze inconforturi sau reacții imprevizibile, nici n-a ieșit în față pentru a flutura în gol lozinca drepturilor și libertăților care se cuvin minoritarilor. A făcut-o printr-o muncă exemplară la catedră și în viața obștească a românilor din Ungaria, cu mai mult câștig în planul de profunzime al definirii și păstrării identității de român. Când muștrător părintește, ridicând vocea și degetul când problemele care amenințau unitatea comunității au ieșit la suprafață din chiar fisurile acesteia, când jovial și sfătos, pus pe gluma binefăcătoare, profesorul, publicistul și autorul de manuale de limbă română este un caz de conștiință românească. O vocație constructivă, care trebuie curtată cât mai des de generațiile

actuale, pentru a găsi cheia unității în jurul trăirii pentru limba română și a simți pasiunea asumării responsabilității superioare în nume colectiv.

Prin formație universitară, Mihai Cozma aparține celei de-a doua generații de intelectuali formați la Catedra de română a Universității ELTE din Budapesta, alături de Gh. Petrușan, Ioan Mândruțau sau Alexandru Király. Momentul prielnic al absolvirii îi deschide posibilitatea de a intra în învățământul superior, cu prilejul înființării proaspetei catedre de română din cadrul Institutului pedagogic „Juhász Gyula” din Seghedin. După un an de stagiu și călătorii de studii în România, sub îndrumarea prof. Pálffy Endre și a lui Domokos Sámuel, în 1961 intră ca asistent universitar, moment dintr-o carieră profesională de lungă durată, până la ieșirea sa la pensie, în anul 2000. S-ar putea afirma că grupul valoros de absolvenți de la ELTE este și grupul care naște această catedră românească la Seghedin. Căci raporturile colegiale, încă din vremea studenției budapestane, dintre Gh. Petrușan și Mihai Cozma, au condus la formarea primei echipe de dascăli care a inaugurat și animat catedra de română. Proiecte ample, cu miză de cercetare pentru cultura și limba românilor din Ungaria (printre care alcătuirea unei culegeri de folclor românesc sau studiul specializat al limbii și graiului românesc din zonele locuite de români) au stimulat de la început activitatea didactică a tânărului profesor. Între anii 1962–1970 activează intens pe două planuri: perfecționarea profesorilor de limba română, prin participarea la cursuri de vară sau stagii de practică pedagogică cu studenții în România ori organizarea unor dezbateri, conferințe publice în localitățile românești din Ungaria (Bichișciaba, Giula, Seghedin); al doilea plan este cel al activității didactice propriu-zise, susținerea cursurilor și seminariilor de limbă, simultan cu alcătuirea și publicarea manualelor de limbă pentru școlile gimnaziale și medii din Ungaria. Așa se face că Mihai Cozma este cooptat atât în comisia redacțională a ziarului românesc, *Foaia noastră*, cât și în comisia de învățământ, însărcinată cu elaborarea programelor și manualelor școlare pentru minoritatea românească. Atât ca profesor, cât și ca om public Mihai Cozma a dovedit un acut simț al răspunderii, care i-a insuflat pasiunea pentru lucrul bine făcut și temeinic gândit. Manualele care poartă pecetea numelui său – *Istoria literaturii române*, I (1964), *Gramatica limbii române* (1968), *Limba și literatura română* – anul I liceu (1977), *Limba română* (1989), *Pentru conversația în limba română* (1996), *Limba română* (1998) – se caracterizează prin simplitate și diversitate: simplitate la nivelul conciziunii și acurateței limbii folosite, diversitate la nivelul lărgirii paletelor de ilustrări ale conceptelor și ideilor. Cărțile de limbă și conversație sunt rodul unor ani buni de cercetare a fenomenului lingvistic, în aspectul ei oral, vorbit de românii din Ungaria. Teoria profesorului are la bază fundamentul pragmatic al limbii, conform căruia există o limbă de conversație, care are un specific al ei, dincolo de normele limbii literare. Această intervenție a făcut ca deseori Mihai Cozma să atenționeze intelectualii români din Ungaria asupra limbajului folosit în paginile ziarului românesc. Prin anii 1970, ca urmare a unei dezbateri publice despre limbajul din „Foaia noastră”, profesorul formulează corect și la obiect un principiu elementar care disociază între limbajul gazetăresc, identificat până la un punct cu limbajul dialectal, și limba literară, în raportul dintre ziar și cititorul său: „Dacă nu mă înșel, limbajul «după gustul cititorilor» în cazul acesta ar fi un limbaj dialectal. Se pune întrebarea: ce vrem noi, care e scopul nostru? Ridicarea limbajului dialectal la

nivelul limbii și nu invers” (*Câteva observații în legătură cu limbajul gazetei*). Odată stăpânită arta limbajului gazetăresc se poate porni o campanie de creare a unui stil și a unui scop bine definit în raport cu cititorii. O idee din anii 1980 revine în plină actualitate pentru pasiunea lingvistului Mihai Cozma, anume rolul limbii în fundamentarea identității și a conștiinței naționale. O dezbateră polemică și aprinsă, formulată în articolul *Ce români suntem noi?* (din anul 2000) pledează pentru valorificarea limbii vii pe care o folosesc românii din Ungaria. Dacă această limbă este un subdialecț bihorean, cu trăsături specifice zonei (fonetice, gramaticale și lexicale) și bilingvismului, atunci și ortografia română este una adecvată acestui idiom. Prin 1993, când în România s-a adoptat noua ortografie (scrierea cu *sunt* și *ă* în interiorul cuvintelor), Mihai Cozma a convocat la Giula un seminar cu intelectualii și profesorii români din Ungaria pentru a decide soarta limbii în școli, biserică și mass-media. S-a convenit că românitatea din Ungaria rămâne constantă în folosirea vechii ortografii. Inițiativa unilaterală a gazetei românești de a trece, începând din 2003 la noua ortografie a suscitat polemici și controverse printre profesori. Mihai Cozma a simțit nevoia să intervină iarăși public prin luarea unei atitudini critice aducând argumentele specialistului, anume că așa cum există un dialect al limbii la românii din Ungaria, tot așa există un subtip al ortografiei, cu care intelectualitatea s-a deprins deja de atâția ani. În două rânduri, articolele lui Mihai Cozma pledează pentru păstrarea vechii ortografii în uz, atât în școală (manuale, documente, programe), cât și în presă. Iată construcția argumentelor, care au stat la baza luării de poziție față de decizia ziarului, care a trădat într-un fel hotărârea luată în 1993: „Pur și simplu sîntem o variantă (de fapt o sub-variantă) a națiunii române. Ca variantă, avem multe elemente comune cu toți românii, deci această calitate a noastră nu ne desparte de conaționalii noștri. Însă avem și acele particularități care ne conferă un specific, prin care noi sîntem noi.(...) dacă despre grai zicem că ne este limba noastră maternă, regulile tradiționale după care scriem ne sînt ortografia maternă. În concepția mea, acesta e un motiv important ca să nu preluăm automat ortografia nouă, cu prețul «să o lovim la o parte» pe aceasta de pînă acum” (*Pită și clisă, ortografia văzută din realitățile noastre*, în „Foaia românească”, 14 febr. 2003).

Profesorul în pensie Mihai Cozma nu are astâmpărul ideilor și cercetării în domeniu. Între două pasiuni de petrecere a timpului liber, pescuitul și colecția de rarități (cărți, imagini foto), trimite semnale constructive ale spiritului său veghetor. A dovedit de atâtea ori, printr-un caracter de înaltă clasă, o verticalitate a gesturilor și comportamentului său neduplicitar. Mult șarm și umor sănătos, multă dragoste în cuvânt, exigență în controlul asupra proprietății cuvintelor, o logică strânsă și argumentată, mi-au oferit în toate chipul unui intelectual de rară frumusețe interioară. În pragul vârstei de 71 de ani, pe care a încheiat-o în acest an, personalitatea sa continuă să fascineze cu har și dăruire. Mulțimea de studenți pe care i-a format, azi mulți dintre ei profesori prin comunele locuite de români sau gazetari în presa scrisă și audiovizuală, reprezintă o oglindă a spiritului său constructiv. Modelul său este mai mult decît un reper intelectual, este sufletul pur și melodia cristalină a slovei pentru românii din Ungaria.

*Universitatea de Nord, Baia Mare
România*